

**ЕКОЛОГІЯ
ПРАВО ЛЮДИНА**

Верховенство права для захисту довкілля

Чи є законні підстави для санкціонування парламентом добудови нових атомних блоків на Хмельницькій АЕС?

Чи є законні підстави для санкціонування парламентом добудови нових атомних блоків на Хмельницькій АЕС?

У квітні 2024 року у ВРУ було зареєстровано проєкт Закону про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електричної станції (<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43948>) за номером №11146 від 03.04.2024р. Головний комітет – Комітет Верховної Ради України з питань енергетики та житлово-комунальних послуг вже надав висновок від 17.06.24 р., яким вирішив включити до порядку денного та винести на розгляд ВРУ для прийняття у першому читанні за основу даний законопроєкт.

Нагадаємо, що рішення щодо добудови блоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС вже давно ходить бюрократичними стежками. Викладемо основні факти. 21 липня 2005 року Кабінет Міністрів України ухвалив розпорядження «Про підготовчі заходи щодо будівництва нових енергоблоків Хмельницької АЕС » № 281-2005-р, яким зобов'язав Міністерство палива та енергетики України разом з ДП «Енергоатом» забезпечити проведення обстеження об'єктів, споруд та обладнання енергоблоків № 3 і № 4 Хмельницької АЕС та за результатами подати пропозиції щодо можливості використання майданчика Хмельницької АЕС для будівництва енергоблоків № 3 і № 4.

У грудні 2008 року було опубліковано заяву про наміри щодо спорудження енергоблоків № 3 та № 4 на майданчику Хмельницької АЕС. 12 січня 2011 року ВРУ ратифікувала Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС, підписану 9 червня 2010 року. 4 липня 2012 р. № 498 було ухвалено розпорядження Про схвалення техніко-економічного обґрунтування будівництва енергоблоків № 3 і № 4 Хмельницької атомної електростанції. 6 вересня 2012 року було ухвалено Закон України «Про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 і № 4 Хмельницької атомної електричної станції» № 5217 – VI.

16 вересня 2015 р. ВРУ ухвалила рішення про втрату чинності Закону України «Про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» від 06.09.2012 року. Передумовою для такого рішення стала також денонсація парламентом угоди з Російською Федерацією про співробітництво у спорудженні 3-го і 4-го енергоблоків ХАЕС.

27 липня 2018 року Кабінет Міністрів України схвалив подане Міністерством енергетики та вугільної промисловості техніко-економічне обґрунтування “Будівництво енергоблоків №№ 3, 4 Хмельницької АЕС” (м. Нетішин, вул. Енергетиків). Згодом, до повномасштабного вторгнення, у вересні 2020 р. Президент України видав Указ, яким зобов'язав уряд внести у двомісячний строк на розгляд Верховної Ради України законопроєкт про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електростанції. ЕПЛ виступила із критичним коментарем щодо можливості прийняття такого рішення парламентом у 2020 році. Детальніше [тут](#): Головні аргументи проти прийняття такого закону – це відсутність висновку з ОВД на той час, адже висновок з ОВД було затверджено Міндовкілля лише 1 жовтня 2021 року. Також, у звіті з ОВД, що був оприлюднений у січні 2019 р. вказано, що на енергоблоках № 3 і 4 ХАЕС заплановано розміщення реакторної установки ВВЕР-1000 Škoda JS a.s., що належить на праві власності російському холдингу «Объединённые машиностроительные заводы», який підконтрольний російському ГазпромБанку, щодо яких застосовані санкції.

Проте атомники від своїх планів не відмовилися, і вдруге підготували та подали до ВРУ законопроект, що дозволяє розробити та реалізувати проект добудови блоків 3 та 4 на ХАЕС. Яка ж повинна бути процедура прийняття такого закону?

Згідно зі ст. 5 Закону “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення”, до проекту закону про розміщення, проектування та будівництво ядерної установки або об’єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення, додаються:

- техніко-економічне обґрунтування створення такої ядерної установки або об’єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, та вибору запропонованого майданчика для їхнього розміщення;
- результати оцінки впливу на довкілля;
- результати консультативного референдуму стосовно розміщення ядерної установки або об’єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, якщо він проводився в адміністративно-територіальних одиницях, або рішення центрального органу виконавчої влади, до компетенції якого належить питання правового режиму території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, в разі їхнього розміщення у зоні відчуження та безумовного (обов’язкового) відселення;
- звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті відповідно до закону;
- інші документи, якщо це передбачено законом.

Отже, на сьогодні до парламенту ініціатором даного законопроекту мають бути подані документи згідно з вказаного вище переліку.

ТЕО

Техніко-економічне обґрунтування будівництва блоків 3 та 4 Хмельницької АЕС (коригування) було подано до парламенту, проте у членів головного комітету виникли дуже вагомні питання про те, що дане ТЕО потребує актуалізації, адже його розробляли та затверджували 6(!) років назад – у 2018 році, тому його показники можуть бути неактуальні, в першу чергу щодо вартості будівництва, обладнання, будівельних робіт. Також депутати вказували на необхідність забезпечення прозорості використання коштів, уточнення вартісних характеристик допоміжного обладнання та його доставки до майданчика для забезпечення будівництва.

До речі, щодо обладнання також є питання, адже звіт з ОВД та ТЕО говорить про застосування реакторів ВВЕР-1000 виробника Škoda JS a.s, яка є фактично продавцем російських реакторів. У крайньому листі НАЕК “Енергоатом” до Голови Комітету ВРУ з питань енергетики та ЖКГ від 14.06.2024р., енергетики просили комітет дозволити виклад законопроекту в такій редакції: “Надати право замовнику будівництва під час розроблення проекту будівництва енергоблоків № 3 та № 4 ХАЕС змінити ВВЕР-1000 на інший вид водо-водяного енергетичного реактора під тиском”. Проте комітет не підтримав таку редакцію п.2 ст.3 законопроекту. Зміна типу реактора повинна тягнути і перероблення проектної документації, нову процедуру оцінки впливу на довкілля і, відповідно, транскордонної оцінки впливу на довкілля, а на це у НАЕК “Енергоатом” немає часу.

Тим часом, поки проект Закону про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електричної станції чекає на розгляд в ВРУ, НАЕК “Енергоатом” [замовив](#) у компанії “Westinhouse Electric Sweden AB” аналіз варіантів добудови ХАЕС за 700 000 Євро. До кінця 2024 року мають виконати аналіз варіантів

завершення будівництва блоків 3 та 4 ХАЕС. Так, згідно завдання в тендерній документації шведська компанія має завдання обстежити реакторні будівлі та оцінити поточний стан та обсяг виконаних будівельно-монтажних робіт та дати свій висновок щодо реалізації двох потенційних стратегій закупівлі: варіант "А" – отримання реакторної установки В4-466Б із АЕС Белене (Болгарія) та варіант "Б"- отримання реактора В-320 від компанії Škoda JS a.s (Чехія). Цікаво, що в 2022 році Skoda JS перейшла 100 % у власність чеської національної енергетичної компанії CEZ, і в травні 2023 року Сполучені Штати Америки виключили чеську компанію Skoda JS зі списку санкцій проти Росії. Skoda JS потрапила до списку санкцій США в 2016 році, оскільки була підрозділом машинобудівної групи Skoda, який у 2004 році придбав російська компанія "Об'єднані машинобудівні заводи", підконтрольна "Газпромбанку". В світлі цього, Україна найімовірніше також виключила дану чеську компанію із своїх санкційних списків, що відкриває двері для співпраці із нею для добудови блоків №3 та 4 на ХАЕС.

Згідно з угодою про надання послуг компанії "Westinhouse Electric Sweden AB" остання має провести оцінку можливості інтеграції комплексного реактора В-466Б в існуючий проєкт ХАЕС в частині будівельних конструкцій та сумісності систем після проведення переговорів із болгарською стороною. Нагадаємо, у 2006 році "Росатом" виграв міжнародний тендер на будівництво двох енергоблоків ВВЕР-1000 на АЕС Белене у Болгарії, але через три роки проєкт було зупинено. У 2012 році Болгарія взагалі відмовилась від будівництва станції. Причиною стали фінансові проблеми. В січні 2013 року в Болгарії пройшов референдум щодо завершення будівництва АЕС в Белене, проте через низьку явку (20%) його результати юридично недійсні. Через місяць рішення про добудову ухвалив парламент Болгарії, який голосами 114 депутатів заборонив добудову та експлуатацію АЕС.

Отже, чи Україна закупить більше як 10 річну атомну установку із Болгарії, чи атомний реактор В-320 від компанії Škoda JS a.s, підкажуть фахівці Westinhouse Electric, і сподіваємося таке рішення буде в першу чергу виходити із питань безпечності такого реактора. Ми також сподіваємося, що фахівців фахівці Westinhouse Electric нададуть нам реальну оцінку старих будівельних конструкцій ХАЕС.

ОВД

Результати оцінки впливу на довкілля, яка тривала майже 3 роки, були оприлюднені 1 жовтня 2021 року шляхом видачі висновку з ОВД про допустимість планованої діяльності. Основним буде вплив на водне середовище та від поводження із радіоактивним відходами. Цілий ряд екологічних вимог, що їх сформулювало Міндовкілля, в тому числі на підставі зауважень та коментарів громадськості, мають стати запобіжником негативного впливу на довкілля та мінімізувати його. Так, НАЕК "Енергоатом" має провести такі дослідження до початку планованої діяльності:

- дослідження технічного стану конструкцій дамби водосховища -охолоджувача;
 - дослідження щодо наявності видів флори та фауни, включеної до резолюції 4, 6 Бернської конвенції в водосховищі-охолоджувачі;
 - зробити розрахунок водогосподарського балансу по річці Горинь з урахування експлуатації 4 блоків АЕС до кінця їхнього терміну експлуатації;
 - підготувати концепцію безпечного зняття з експлуатації енергоблоків 3 та 4 ХАЕС.
- Всі ці додаткові дослідження та документи мають бути вивішені на сайті НАЕК "Енергоатом". Наразі таких досліджень там не видно.

Також висновком з ОВД заборонено початок планованої діяльності без досліджень наявності видів та оселищ, що підлягають охороні на об'єкті Смарагдової мережі Ізяславсько-Славутський (UA0000123), а також зобов'язано атомників забезпечити збереження у довгостроковій перспективі природних оселищ та видів природної фауни на ньому.

Так виглядає, що відсутність достатньої інформації про вплив планованої діяльності на довкілля зі звіту з ОВД не вплинула на рішення Міндовкілля про допустимість планованої діяльності, проте завдяки коментарям громадськості у висновку з ОВД з'явилася ціла низка специфічних екологічних умов (наприклад, забезпечити температуру води у водосховищі-охолоджувачі на рівні +33С), яка орієнтована на екологічно свідомого замовника та на наявність в громадськості інструментів перевірити дотримання цих екологічних вимог.

Отже, безпечність добудови блоків № 3 та № 4 ХАЕС з екологічної точки зору ще треба підкріпити більш сучасними дослідженнями, які мали б також розглядатися у звіті з ОВД проєкту добудови блоків № 3 та 4 ХАЕС. Адже Міндовкілля також у висновку з ОВД зобов'язало НАЕК на стадії проєкту представити спеціальні технічні рішення і заходи з підвищення рівня безпеки з урахуванням зауважень та пропозицій зачеплених країн, а також здійснити обстеження технічного стану існуючих будівель і конструкцій для блоків № 3 та № 4 ХАЕС із забезпеченням доступу громадськості та зачеплених країн до даної інформації. Чи будуть такі дослідження якісно проведені і доступ до них надано, маємо поки великі сумніви.

Підтримка в громадах

Атомники також повинні подати до ВРУ при реєстрації вказаного законопроекту результати консультативного референдуму стосовно розміщення ядерної установки або об'єкта, призначеного для поводження з радіоактивними відходами, якщо він проводився в адміністративно-територіальних одиницях. Такого референдуму НАЕК «Енергоатом» не проводила, і в обґрунтовуючій записці немає навіть згадки про референдум. Проте в розділі 6 є згадка: проєкт Закону потребує проведення громадського обговорення стосовно розміщення ядерної установки, яке відбулося в рамках проведення процедури оцінки впливу на довкілля відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». Додатковим листом від 14.06 24р. НАЕК «Енергоатом» надала Комітету ВРУ додаткові документи:

- звіт про громадське обговорення планової діяльності «Будівництво енергоблоків № 3, 4 Хмельницької АЕС»;
- рішення про врахування результатів оцінки транскордонного впливу на довкілля проєкту будівництва енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС (протокол засідання Міжвідомчої координаційної ради з питань реалізації в Україні Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо) від 10.09.2021 No 1 та супровідний лист Міндовкілля від 22.09.2021 No 25/1-15/20215-21);
- рішення Славутської міської ради Хмельницької області від 02.03.2018 No 14- 27/2018 щодо погодження розміщення реакторної (ядерної) установки ВВЕР-1000 – енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС;
- рішення Ізяславської районної ради від 07.12.2017 No 19 щодо погодження розміщення реакторної (ядерної) установки ВВЕР-1000 – енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС.

Слід нагадати, що навколо Хмельницької АЕС виділяють такі зони: санітарно-захисна зона радіусом 2,7 км та 30-кілометрова зона спостережень. До 30-кілометрової зони ХАЕС

входять території Хмельницької і Рівненської областей. До цієї зони входить 207 населених пунктів, в яких проживає 200 тис. осіб. Незважаючи на те, що до 30-км зони спостереження ХАЕС входять більше 200 населених пунктів, рішення про погодження (за певних умов) будівництва нових блоків на ХАЕС, згідно з даних НАЕК, було прийнято лише декількома органами місцевого самоврядування - Славутською міською радою Хмельницької області у 2018 р. та Ізяславською районною радою у 2017 році. Чи достатньо рішень цих двох органів місцевого самоврядування для прийняття даного закону? А де рішення громад міст Нетішин (в межах земель якої розміщення ділянка під ХАЕС), Острог, що впритул оточують ХАЕС? Та й низка меших сіл довкола АЕС також не була почута.

Цікаво що 2 рішення Славутської міської ради та Ізяславської районної ради підтримують добудову ХАЕС лише за певних умов, і ці умови не включені до законопроєкту про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електричної станції, тому чи можна такі рішення вважати схваленням будівництва?

Громадські обговорення планованої діяльності під час процедури ОВД відбувалися у великих містах – Хмельницький, Рівне, Тернопіль, Вінниця, Чернівці, Київ, Луцьк, Івано-Франківськ, Житомир ще у 2019 році. Особливої активності на цих слуханнях у містах, що віддалені від ХАЕС, не спостерігалось. Також видається, що можна вважати, що за такої географії громадських слухань думка населення, яке безпосередньо буде піддаватися впливу від планованої діяльності, почута не була. Тим більше, жителі сіл та селищ не мали можливості доїхати до обласного центру заради участі в громадських слуханнях. Така поведінка замовника є порушенням вимог Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», яка передбачає громадське обговорення в адміністративно-територіальних одиницях, які можуть зазнати впливу планованої діяльності. Тому АТ НАЕК «Енергоатом» повинно було би в першу проведи громадські обговорення в усіх територіальних громадах 30-кілометрової зони спостережень, що охоплює Хмельницьку та Рівненську області. Проте цього не було зроблено. Відтак виникають обґрунтовані сумніви в підтримці добудови нових блоків на ХАЕС громадами, що проживають 30 км довкола АЕС. А за відсутності підтримки населенням зони спостереження довкола АЕС планів атомників добудувати блоки 3 та 4 на ХАЕС може виникнути проблема із підтримкою даного законопроєкту парламентом та міжнародними фінансовими інститутами у випадку залучення кредитних чи інших цільових фінансових ресурсів.

Інформування суміжних держав

До законопроєкту не додано звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті відповідно до закону, хоча про нього є згадка в пояснювальній записці. На цей недолік пакету документів, необхідних для прийняття вказаного законопроєкту, наголошується і у Висновку Головного науково-експертного управління апарату ВРУ від 30.05.2024 р., що суперечить ст.5 “Про порядок прийняття рішень про розміщення, проєктування, будівництво ядерних установок і об’єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення”.

За таких умов вважаємо, що можливе рішення ВРУ про схвалення проєкту Закону України «Про розміщення, проєктування та будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електричної станції» є передчасним та необґрунтованим, адже не всі необхідні документи було подано НАЕК «Енергоатом», не всі необхідні погодження

добудови були отримані від всіх адміністративно-територіальних одиниць, які можуть відчувати негативний вплив від добудови та функціонування блоків № 3 та № 4 на ХАЕС. Є нагальна потреба провести ті важливі дослідження, які ще у 2021 році передбачені у Висновку з ОВД. Всі дослідження, результати громадських обговорень мають бути у відкритому доступі.

Опис історії планів добудови блоків № 3 та № 4 на ХАЕС від ЕПЛ тут: <https://epl.org.ua/law-posts/spravy-budivnytstvo-atomnykh-enerhoblokiv-3-ta-4-na-khmelnytskii-aes/>